

TOPLUMSAL VE FERDİ DÜŞÜNCENİN DİLE YANSIMALARI (DİL-DÜŞÜNCE İLİŞKİSİ)

*Nadir İLHAN**

ÖZET

İnsanlığın ortak anlaşma aracı olan dilin yapısı, işleyişi ve işlevi açısından değerlendirildiğinde; dilin birçok özelliğiyle sistemler bütünü olarak var olduğu görülmektedir.

Milleti meydana getiren, millî kimliği ayakta tutan en önemli unsur olan dil sayesinde kişi en özel duygularını ifade edebildiği gibi yine dil sayesinde sosyalleşmekte, toplumun-milletin bir bireyi olmaktadır. Dil düşüncenin evi olduğuna göre insan diliyle düşünmekte, diliyle yaşamaktadır. Toplumsal değerlerin taşıyıcısı olan dile sahip çıkılmadığı zaman değerlere yabancılaşma ortaya çıkacak; değerlere yabancılaşma da millî kimliğe yabancılaşmayı millî kimliği kaybetmeyi beraberinde getirecektir.

Kelimelerin kullanımı sırasında onlara yüklenen anlamlara, sanatlı anlatımlara bağlı olarak farklı şekillerde karşımıza çıkan dil, Günlük işlerimizde kullandığımız konuşma dili ile ilmi çalışmalarda kullanılan terimlerle yüklü bilimsel dil veya kişilerin duygularını, heyecanlarını anlatırken kullandıkları edebî dil şeklinde birbirinden farklı şekillerde nitelendirilebilmektedir. Dil sistemi içerisinde kelimeler, kullanılışı, onlara yüklenen anlamlar ve ifade şekilleri açısından farklılıklar göstermektedir.

Dil düşüncenin evi olduğuna göre insan diliyle düşünmekte, diliyle yaşamaktadır. İnsan düşündüğünü ve düşüncelerini ifade edebildiği müddetçe insandır. Toplumsal alandaki herşey dilde de anlatım bulduğu için onu sürekli değişken kılmaktadır. Kısaca “*Evrende değişmeyen tek şey herşeyin değiştiğidir*” kuralı toplum ve dil ilişkisinde de değişmez bir gerçektir. İnsanlık var olduğu sürece gelişim değişim içerisinde olacak bu değişimler de dile yansımaya olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Dil, düşünce, millî kimlik

* Doç. Dr., Ahi Evran Ü. Fen-Ed. Fak. Türk Dili ve Ed. Böl. El-mek: nadirilhan@hotmail.com

THE REFLECTIONS OF SOCIAL AND INDIVIDUAL THOUGHTS TO LANGUAGE (RELATIONSHIP BETWEEN LANGUAGE AND THOUGHT)

ABSTRACT

When we assess the language, which is the common means of communication of humanity, in terms of its structure, notion and function; we see that the language exists as a set of systems.

Thanks to the language, which is the most important factor to form a nation and scaffold the national identity, a person not only expresses his/her most private feelings but also socializes and becomes a part of the community. Considering the language as the residence of the thought, people think with language and live with language. When the language which is the basis of the national values is not protected, alienation towards national values will arise and it will led to alienation towards national identity and the loss of the national identity.

The language, which we encounter differently according to the artistic expressions and meanings that we give to the words while using them, can be categorized as everyday conversation which we use in our daily lives, scientific language which is used in scientific researches and includes lots of terminology or literary language which people use while expressing their feelings and enthusiasm. The words in language system may differ depending on their usage, the meaning given to them and phraseology.

Considering the language as the residence of the thought, people think with language and live with language. A person is a person as long as s/he can express his/her thoughts and feelings. As everything in social environment can be expressed in language, it makes language remain flexible. In brief, the rule “The only thing which remains unchanged is change “is an inevitable truth in the relationship between the society and the language. As long as humanity exists, it will develop and change and these changes will affect the language.

Key Words: Language, thought, national identity

Giriş

İnsanlar arası iletişimin temeli olan dil düşüncenin, düşünme de dilin bir ürünüdür. Her ikisi de yaratılmışların en üstünü insana verilen aklın göstergeleri olarak insanı diğer canlılardan ayırmaktadır. Dil ile düşünce, yerle gök gibi, beden ile ruh gibi etle tırnak gibi birbirini tamamlayan, birbirinden ayrılmaz parçalardır.

Farklı bakış açılarıyla, farklı anlayışlarla dilin şimdiye kadar birçok tarifi yapılmış farklı özellikleri ortaya konulmuştur. İsa Kayaalp, Yunan düşünürü Platon’un dili, “*Kendi özel düşüncelerini sesin yardımıyla özne ve yüklem aracıyla anlaşılabilir duruma getirmek*” olarak tanımladığını; Andre Martinet’in de, dili “*İnsanın kendi bilgi ve deneyimlerini, bir anlamsal kapsamı ve bir ses karşılığı olan birikimler, her toplumda bir başka biçimde açıkladığı bir*

Turkish Studies

bildirişme aracı olarak” tanımladığını bildirmektedir¹. Doğan Aksan ise “*Dil, düşünce, duygu ve isteklerin bir toplumda ses ve anlam yönünden ortak olan öğeler ve kurallardan yararlanılarak başkalarına aktarılmasını sağlayan, çok yönlü, çok gelişmiş bir dizgedir.*”² demiştir. Muharrem Ergin de dili, “*Dil; insanlar arasında anlaşmayı sağlayan tabii bir vasıta, kendine özgü kanunları olan ve ancak bu kanunlar çerçevesinde gelişen canlı bir varlık, temeli bilinmeyen zamanlarda atılmış bir gizli anlaşmalar sistemi, ses ve işaretlerden örülmüş sosyal ve milli bir kurum*”³ şeklinde tanımlamıştır.

Dil; kelimelerin kullanımı sırasında onlara yüklenen anlamlara, sanatlı anlatımlara bağlı olarak farklı şekillerde karşımıza çıkar. Günlük işlerimizde kullandığımız konuşma dili ile ilmi çalışmalarda kullanılan terimlerle yüklü bilimsel dil veya kişilerin duygularını, heyecanlarını anlatırken kullandıkları edebî dil birbirinden kelimelerin kullanılışı, onlara yüklenen anlamlar ve ifade şekilleri açısından farklıdır.

Türk dilinin dünya dilleri arasında tarihî derinliği ve zenginliğiyle, coğrafi yayılım ve konuşan nüfus açısından ilkler arasında yer aldığı UNESCO verileriyle ortaya konulmuş olup bu konuda ilim âleminde de bir fikir birliği mevcuttur. Türk dilinin seçkin bir bilginler kurulunun danışma ve tartışmaları sonucunda meydana çıkmış olduğunun düşünölebileceğini söyleyen J. Deny, Türk dilinin sistem ve düzenliliğinin bir bilginler kurulunun ortaya koyabileceğinden çok daha ileri olduğunu, “... Fakat Türkistan bozkırları ortasında kendi başına kalmış beşer zekâsının doğuştan edindiği dil duygusu kanunlarıyla yarattığını hiç bir bilginler kurulunun meydana getirmesine imkân yoktur.”⁴ demek suretiyle ifade etmektedir.

İnsanlığın ortak anlaşma aracı olan dil yapısı, işleyişi ve işlevi açısından değerlendirildiğinde; dilin birçok özelliğiyle sistemler bütünü olarak var olduğu görölebilmektedir.

Kolektif Bilincin/ Millî Hafızanın Yapıcısı Olarak Dil

Kesin olarak bilinmemekle birlikte insanın dünya hayatının başlangıcının bir milyon yıl⁵ kadar önce olduğu düşünölür ve günümüzde yazılı kaynakların ancak MÖ 3-5. bin yıllara kadar takip edilebildiği göz önüne alınırsa insanların ilk kullandığı dil sisteminin belirlenmesi, kavimleşme süreci ve dillerin ortaya çıkışlarının nasıl olduğunun da bilinmesi doğal olarak imkânsız olacaktır. Ama uzun bir süreç içerisinde kavimleşmenin gerçekleştiği ve buna bağlı olarak da dil sistemlerinin çıktığı muhakkaktır. Dille millet birbirinin temel varlık sebepleri olarak karşımızda bulunmaktadır. Dil, milleti oluşturan temel yapı olmasına karşılık millet de dili yapan – kullanan – yaşatan topluluktur. Dil olmadan milletin, millet olmadan da dilin yaşaması mümkün değildir. Dil ve millet, birinin varlığı diğerinin varlığına bağlı olan etle tırnak, ruhla beden, sevenle sevilen (âşıkla maşuk) gibidirler.

Doğan Aksan’ın aşağıdaki sözleri de dilin yapısı ve işlevleri konusunu açıkça belirtmektedir. Toplum ve toplumu meydana getiren fertleri birbirine bağlayan en önemli bağlardan biri ana dildir. İnsanın ancak dil sayesinde toplumun bir bireyi olabildiği, ana dili yerine başka bir dilin de benimsenemeyeceği Aksan tarafında açıkça anlatılmaktadır. “*Dil bir toplumun düşünce yapısını, anlatım yollarını gösteren, onu millet yapan, insanın toplumla en sıkı bağlarını oluşturan, onun bilinç altına inen kültürün en güçlü ögesidir. İnsan ana diliyle toplumun bir parçası olur. Bu sebeple yapma bir dilin ana dili olarak benimsenmesi güç, daha doğrusu olanaksızdır.*”⁶

¹ İsa Kayaalp, *İletişim ve Dil*, TDV. Yay. Ankara 1998, s.53.

² Doğan Aksan, *Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim C.1*, TDK Yay., Ankara 1987, s.55

³ Muharrem Ergin, *Üniversiteler için Türk Dili*, 5.baskı İstanbul 1990, s. 7.

⁴ Jean Deny, *Türk Dili Grameri (Osmanlı Lehçesi)*, (çev. A.U. Elöve) İstanbul 1941, s.III-IV.

⁵ Özcan Başkan, “İnsan Dilinin Doğuşu” *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten 1968*, Türk Dil Kurumu Yayınları Ankara 1969, s.143

⁶ Doğan Aksan, *Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim C.1*, TDK Yay., Ankara 1987. s.91-92.

Turkish Studies

Bütün insanların aynı dille anlaşmalarını sağlamak, insanlar arasında kullanılan farklı dilleri ortadan kaldırmak amacıyla Esperanto (Polonyalı Dr. L.L. Zamenhof), Volapük (J.M. Schleyer), Ido (Fransız L. de Beaufront), Universal, Occidental, Bâlibilen (Mehmet Muhiddin öl.1605) gibi bazı yapay diller oluşturulmuş ancak insanlığın ırkî ve millî kimlikler açısından farklılıklar arz eden yapısıyla uyum sağlamadığı için doğal olarak çok yaygın bir kullanım alanı kazanamamışlardır.

Toplumların kolektif bilinci dil sayesinde oluşmakta, varlığını dil sayesinde devam ettirmektedir. Dil sayesinde toplumun bireyleri ortak değerleri kazanır, ortak bilince ulaşırlar. Milletlerin ortak kültürel değerleri, gelenek ve görenekleri dil sayesinde işlenerek nesilden nesile aktarılmaktadır. Toplum meydana getiren fertler de dil sayesinde kendilerine ulaşan millî değerlere sahip çıkmakta, onlar etrafında kenetlenerek, ortak bilinçleri gelişmektedir. Saussure'ün de dediği gibi 'dil toplumsal bir uzlaşıyla ortaya çıkan sistem' olması dolayısıyla başka toplumların dillerine kapalıdır. Yani toplum kendi dilini bırakarak başka bir dili kolayca benimsemez.

Ortak değerlerin yansımaları olan atasözleri kolektif bilincin dil dünyasına yansıyan söyleyişlerdir. "Üzüm üzüme baka baka kararır" atasözünden ortak bilincin oluşumunda toplumsal etkileşimin gücünü görmekteyiz. Toplum içerisinde dünyaya gözlerini açan çocuklar, dil sisteminin taşıdığı millî ve kültürel değerler, örf ve adetler gelenek ve görenekler çerçevesinde yetişmekte, toplumun genel kabulleri etrafında kişilikleri oluşmaktadır.

Kır atın yanında duran ya huyundan ya tüyünden, Anasına bak kızını al kenarına bak bezini al ... gibi atasözleriyle toplumsal etkileşimin kolektif bilincin oluşmasında etkili olduğu ve insanların toplumdan, millettan kopuk fertler olarak bireysel hayat sürmedikleri, toplumla beraber toplumun parçası olarak, ortak değerler ve düşünceler etrafında millî kimlikler oluşturarak bir araya geldiklerinin göstergeleridir.

Dil kolektif bilinci oluşturduğu, ortak aklın ürünü olduğu gibi ortak millî hafızanın da yapıcısı, ortak millî hafızanın kendisidir. Türk milletine mensup insanların nesnelere ve eylemlere verdikleri isimler bu ortak bilinçle ortak hafızayla bütün Türk toplulukları arasında hemen hemen aynıdır benzerdir. Taş, ev, at, ata, ana/anne, alp, cesur, yiğit vb. isimlerle git-/kit-, ye-/yi-, yaşa-, sev-/seb-, oku-, inan- vb. fiiller küçük fonetik farklılıklar olsa da ortak çağrışım değerleriyle Türk millî hafızasının ortak ürünleri olarak geçmişten günümüze ulaşmıştır. Günümüzde de geniş Türk coğrafyasında farklı yazı dillerinde kullanılmakta, varlıklarını Türk millî hafızasının ürünleri olarak devam ettirmektedirler.

Uzun deneyimler ve tecrübeler neticesinde oluşan ve toplumun ortak değerleri haline gelen örfün, gelenek ve göreneklerin nesilden nesile aktarılması, ortak değerler olarak benimsenmesi, ortak aklın ortak bilincin ürünü olan dille gerçekleşmekte ve millî hafıza oluşturulmaktadır. Türkçenin en eski yazılı belgelerinden itibaren işlenen ve Türk töresinin taşıyıcısı da koruyucusu da dildir.

Toplumsal Birlikteliğin Harcı: Ortak Dil

Kurtuluş Savaşıyla Osmanlı'nın küllerinden Cumhuriyetimizi kuran milletimiz, ırkî olarak farklı köklerden gelmekle birlikte Cumhuriyetimizin kuruluş felsefesini benimseyerek ortak kültür, ortak resmî-millî dil etrafında kenetlenerek Türklük millî kimliğini oluşturmuştur.

Türk millî kimliği içerisinde bugün Türkü, Çerkezi, Lazı, Kürdü, Zazası'yla farklı birçok topluluk yer almasına karşın ortak resmî-millî Türkçeyle toplumsal birliktelik sağlanmış, kültürel ve millî dayanışma oluşturulmuştur. Ortak millî birlikler - millî kimlikler ortak dillerle sağlanır. Milletimiz eğer ortak bir dil etrafında toplanmasaydı, ikinci, üçüncü resmî diller kullanılmaya kalkışılırdı ortak kültürün, ortak kimliğin oluşturulması mümkün olamazdı.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 7/3, Summer, 2012

Günümüzde toplumumuz için dayatılan veya empoze edilen ikinci resmî veya bölgesel dil, ortak millî kimliğin ortak kültürel kimliğin parçalanmasına yönelik bir tehlikedir-tehdittir. Toplumsal birlikteliğin harcı ortak dildir. Bu harcın toplum katmanları ya da blokları arasından kaldırılması toplumsal binaya zarar verecek belki çökertecektir.

“Komşu komşunun külüne muhtaçtır” yargısını ortaya koyan atalarımız, toplum içerisinde ayrımcılığa, ötekileştirmeye gitmemiş Türk milletini – Türk millî kimliğini meydana getiren bütün unsurları farklılıklarıyla eşit seviyede kabul etmiş, herkesi aynı değerde komşu saymıştır. Bu sebeple de *komşunun komşu külüne muhtaç olması* toplumsal dayanışmanın, toplumsal birlikteliğin en veciz ifadesidir.

Dilde birlik bir millet için bir ülke için en sağlam yapı taşıdır, milleti bir arada tutacak en büyük güç de dil birliğidir. Dilde birlik fikrini ele alıp bütün Türklerin ortak bir yazı dili kullanması fikrini savunan Gaspıralı, dilimizin işlendiği takdirde şimdikine göre çok daha parlak ve kullanışlı olacağını belirtmiştir. Yusuf Akçura'nın “.. müdafaa ettiği ve yazılarında bizzat tatbik ettiği müşterek Türk edebî dili gayesini, nihayet 1905 senesinde bir şair haline getirmiş ve meşhur "dilde, fikirde, işte birlik" şiarını "Tercüman" adının başına ilâve etmiştir”⁷. sözleri de Gaspıralı'nın dilde birliğe verdiği önemi yansıtmaktadır. Gaspıralı'nın dile verdiği bu önemi, dilde birlik gayesini farkedene ve Rusya'daki Türkleri Ruslaştırmak ve Hristiyanlaştırmak için büyük gayret sarfeden Nikolay İlminskiy, 25 Mayıs 1876'da çeşitli işaretlerle hareketlenmiş Rus alfabesinin Müslüman Türklerin kullandığı ayrı lehçelere uygulanmasını teklif etmiştir. Bununla da yetinmeyerek, müşterek bir Türk-Tatar dili yerine, her bir boy için boy şivesinin ana dil olarak kabul ettirilmesini ileri sürmüş Tatar ve Kazak aydınlarına tesir ederek onlara da kendi boy dillerinde gramerler, alfabeler ve eserler yazdırtmıştır⁸. Böylece Gaspıralı'nın çok arzuladığı Türk dünyasında ortak yazı dili ve buna bağlı olarak da dilde fikirde işte birlik hayalleri de gerçekleşmemiştir.

Dildeki bölünmüşlük kargaşaya yol açar, bu da millî birliğin/kimliğin parçalanmasına sebep olur. Nermi Uygur da, “Dillerin çeşitliliği ayrılıktır. Başka başka dilleri konuşmak kargaşaya yol açar. Dilde birlik en sağlam güçtür.”⁹ demek suretiyle dilin birleştirici gücünü dile getirmektedir.

Toplumsal birlikteliğimizin harcı olan Türkçenin tarihin çeşitli çağlarında geçirdiği gelişim ve değişim sürecindeki şekillerini bilen ve geleceğine ilişkin gelişmeler bakımından sahip olduğu gizli gücü takdir eden Max Müller Türkçenin bir gramer kitabını okumanın bu dili öğrenmek niyetinde olmayanlar için bile bir zevk olduğunu bildirmektedir. Müller'in Aydın Sayılı tarafından aktarılan şu sözleri dikkate değerdir.¹⁰

M. Müller “Türlü gramer kurallarının belirlenmesindeki ustalık, isim ve fil çekimlerindeki düzenlilik, bütün dil yapısındaki saydamlık ve kolayca anlaşılabilme vasfı, insan zekasının dil aracı ile beliren üstün gücünü kavrayabilenlerde hayranlık uyandırır.... Birçok dillerdeki karışık, karmaşık yapılara rağmen Türk dilinde ise her şey saydamdır, apaçıktır...” demektedir.

Ferdî Duyuşların İfade Aracı: Gönül Dili

İnsanlar toplumun birer ferdi olarak toplumla birlikte var olsalar da kişisel özellikleriyle, dilsel kabiliyetleriyle başka insanlardan ayrılmaktadırlar. Yaratılış itibarıyla benzer fiziksel

⁷ Yusuf Akçura, *Yeni Türk Devletinin Öncüleri 1928 Yılı Yazıları*, Ankara, 1981 s.73.

⁸Ercilasu, Ahmet Bican, “İsmail Gaspıralı'nın Fikirleri”, <http://www.ismailgaspırali.org/yazilar/abercilasun.htm> (16Nisan 2012)

⁹ Nermi Uygur, *Dilin Gücü*, Yapı Kredi Yayınları 2. Baskı: İstanbul, 2001, s. 63.

¹⁰ Aydın Sayılı, *Bilim ve Öğretim Dili Olarak Türkçe*, Ankara 1978, s.387-388.

özelliklere sahip olsalar da duyuş ve ifade edişleriyle bütün insanlar farklı yeti ve yeteneklere sahiptirler.

“Varoluş felsefesinin kurucularından olan Heidegger’e göre, “dil, insanın evidir”. İnsan dil içinde yaşar. Bütün hayat tecrübesi, ister istemez dile akseder.”¹¹ diyen Mehmet Kaplan, insanın dil sistemi içerisinde var olduğunu ancak kendi duygu ve tecrübelerini de dille aktardığını anlatmaktadır.

Dil ve onu oluşturan kelimeler, kişinin düşüncesinin kapsadığı her şeyle ilişkilidir, kelimeler düşüncenin yerine geçer. Kelimelerin düşünce sistemi içerisinde önemli bir yere sahip olduğunu belirten J.V. Vendryes, “*Acularımızın da sevinçlerimizin de kaynağı büyük ölçüde onları belirten kelimelerdir. Acularımızı dindirmek için de tek bir kelime yeter, tedirginlik vermek için.*”¹² diyerek kelimelerin kişisel sevinç ve üzüntülerin temel sebebi olduğunu vurgulamaktadır.

Aşklarımızı, sevdalarımızı sevdiklerimize en içten, en samimi duygularımızı da yine kendimize özgü bir dille ifade ederiz. Erol Sayan tarafından bestelenen, güftesi H. Münir Ebcioğlu’na ait olan şarkının aşağıdaki dörtlüğünde sevgiliden gelen her türlü ikramın kabul edileceği; her türlü sıkıntıya katlanılacağı düşüncesi dile getirilmektedir.

Kadehinde zehir olsa ben içirim bana getir
Dudakların mühür olsa ben açarım bana getir
Ağladığın geceleri, kalbindeki acıları
Çekinmeden bana getir, sen tükenme beni bitir

İnsanî hasletlerimizden olan özlemimizi, hasretimizi de dilin çağlayan pınarlarından akıtırız. Yine insana özgü olan kıskançlığımız da dile yansır, dille en güzel şekilde ifadesini bulur. Sevdiğine başkalarının bakmasına bile tahammül edemeyen bir aşğın kıskançlık düşüncesi aşağıdaki manide sanatlı bir şekilde ifade edilmiştir.

A benim bahtı yarım
Gönülde tahtı yarım
Yüzünde göz izi var
Sana kim baktı yarım

Ahmet Haşim’in insan hayatını ağır ağır çıkılan bir merdiven ve yaşanılanları ya da yaşanamayanları da eteklerde kalan güneş rengi bir yığın yaprak sembolleriyle anlattığı,

Ağır ağır çıkacaksın bu merdivenlerden,
Eteklerinde güneş rengi bir yığın yaprak
Ve bir zaman bakacaksın semaya ağlayarak...

mısralarının yer aldığı şiir Aksan’a göre özgün, değişik bir akşam tablosu içinde yaşamı, özellikle de yaşamın akşamı olan yaşlanmanın insana verdiği hüznü anlatmaktadır¹³. Haşim’e göre ağır ağır çıkılan bu hayat merdiveni kimilerine göre hızına ulaşamayan, kimilerine göre de hızlı yaşanılması gereken bir süreçtir.

Artık demir almak günü gelmişse zamandan
Meçhule giden bir gemi kalkar bu limandan

¹¹ Mehmet Kaplan, **Kültür ve Dil**, Onüçüncü baskı, Dergah Yayınları İstanbul Ağustos 2000, s.163.

¹² J.V. Vendryes, **Dil ve Düşünce** (çev.: Berke Vardar), Multilingual İstanbul 2001, s.32.

¹³ Doğan Aksan, **Cumhuriyet Döneminden Bugüne Örneklerle Şiir Çözümlemeleri**, Bilgi Yayınevi Aralık 2003, s.67.

Hiç yolcusu yokmuş gibi sessizce alır yol
Sallanmaz o kalkışta ne mendil ne de bir kol

Yahya Kemal'in Sessiz Gemi'sinde de ölüm acısı ve ayrılık şairin anlayış ve anlatım gücüne bağlı olarak, kendine özgü bir dille sanatlı bir tarzda ele alınmıştır. Ölüm yaşanan zamandan, dünyadan bir ayrılıştır ve bu ayrılıştta ölen kişi musalla taşından tabutla son yolculuğuna uğurlanmaktadır. Şair, tabutu gemiyle bağdaştırarak ölümle birlikte başlayan süreci hüzünlü bir gemi yolculuğu sırasında yaşanan olaylarla tasvir etmiştir. Benzer duygular yaşanabilse de insanın kişisel özellikleri, eğitimi, sosyal durumu vb. pekçok sebep onu başkalarından ayırır, başka başka düşünceler yaşamasına, kendini farklı ifade etmesine sebep olur.

Toplumun Değer Yargılarının Aynası: Kültürel Dil

Dil toplumların aynasıdır. Toplum hayatının yansımalarını, milleti oluşturan fertlerin hayallerini, düşünüş ve yaşayış şekillerini bize yansıtan dildir. Kaplan'a göre dil, duygu ve düşüncenin kabıdır. Bir millet bütün duygu ve düşünce hazinesini dil kabına veya dil kalıbına döker ve bu dil kabı ile yerden yere, nesilden nesile aktarır; demek suretiyle Kaplan, dilin kültürün temel taşıyıcısı olduğunu belirtmektedir¹⁴.

Millî hasletlerimizden olan yardımlaşma ve dayanışmanın yansımalarını atasözlerimizde en saf, en veciz şekilleriyle bulabiliriz. İnanç ve ahlak değerlerine uygun olarak ortaya çıkarılan "Komşusu açken tok yatan bizden değildir", "İyilik yap da denize at balık bilmezse Hâlık bilir" gibi söyleyişler toplumumuzda yardımlaşmanın, komşuluk ilişkilerinin ne derece önemli olduğunu ortaya koyan; toplumun ortak değer yargılarının dile yansıyan en güzel şekillerindedir.

Dil insanlar arasında anlaşmayı sağlayan bir vasıta olması sebebiyle dillerin millî ve sosyal yönleri de vardır. Diller ve dillerde yer alan kelimeler milletlerin kültürel hayatlarının sonucu ortaya çıkmış, milletlere mahsus özellikleri yansıtan kavramlardır. "Bir elin nesi var iki elin sesi var", "Komşu komşunun külüne muhtaçtır" gibi atasözlerinde toplumsal dayanışmanın, toplumsal yardımlaşma ve birlikteliğin önemi vurgulanmaktadır

"Komşu komşunun külüne muhtaçtır.", "Körle yatan şaşı kalkar.", "Asker ocağı peygamber ocağı.", "Bir elin nesi var iki elin sesi var." "Kulağına küpe olmak", "göze girmek", "gözden düşmek" ... (örnekler çoğaltılabilir) gibi atasözleri ve vecizeler milletimizin sahip olduğu yaşam biçimi ve kültürel değerleri açıkça yansıtmaktadır. Manevi ve toplumsal değerlerini yitirmiş birçok toplumda benzer ifadeleri, düşünceleri bulmak mümkün olmaz. Bu da bize dil millet-milliyet ağırlığını açıksa göstermektedir.

"Birlikte vurduca yürekler onu top sindiremez" millî birliğin, millete güvenin dile yansıyan veciz ifadesidir. Millet kendi değerlerine sahip çıktığı zaman, onu maddi bir kısım zorlamalarla sindirmenin imkânsızlığı kelimelerle en etkili şekilde söylenmektedir.

Fertler veya toplumlar kendi millî benliklerini korudukları müddetçe, kendi değerlerinin zıttına, en süslü, en şaşalı hayat tarzları sunulsa da yine de kendi gösterişsiz hayatını başkalarının saraylarına değişmeyecektir. Zaman zaman kendi değerlerinden sapanları da "türük bodun illedük ilin içgını idmiş, kaganladuk kanın yitürü idmiş ... türük begler türük atın itti, tabgaçğı begleri tabgaç atın tutupan tabgaç kaganka körmiş"¹⁵ gibi Orhun Abidelerinde ifadesini bulan, gerçeklerle yüzleşeceklerdir. Yaptıkları hatanın farkına varanlar, altın kafese konulmuş bülbüller gibi ille de vatanım, ille de törem diyeceklerdir. "Bülbülü altın kafese koymuşlar ille de vatanım demiş." gibi bir atasözünde de bağımsızlığın her şeyin üstünde olduğu, insanlar için en önemli bir maddi zenginlik olan altının bile özgürlükten daha değerli olmadığı bu yolla anlatılmıştır.

¹⁴. Mehmet Kaplan, **Kültür ve Dil**, Onüçüncü baskı, Dergah Yayınları İstanbul Ağustos 2000, s.139.

¹⁵. Talat Tekin, **Orhon Yazıtları**, Türk Dil Kurumu Yayınları Ankara 1988, s.10.

Toplum değer yargılarındaki bozulmalar toplumun düşüncesine, diline kısaca toplumu meydana getiren kişilerin yaşayışlarına da çeşitli şekillerde yansımalarını gösterecektir.

“Devletin malında tüyü bitmemiş yetimin hakkı vardır” anlayışıyla devleti ve onun malını koruyan, kollayan toplumumuzda hak hukuk düşüncesinin zayıflamasıyla “Devletin malı deniz yemeyen keriz” gibi hiçbir değer yargısıyla bağdaştırılmayacak bir ifade ortaya çıkarılmıştır. Bu da toplumda bencillik duygusunun yaygınlaşmasıyla toplumsal bir genel geçer gibi kabul edilmeye başlanmıştır.

Sosyal hayattaki ahengi bozanlara karşı uyarıcı olma bilincinin göstergesi olan “kötülüğe elinle, dilinle, kalbinle engel ol” düşüncesinin zayıflatılmasıyla – ortadan kaldırılmasıyla oluşturulan nemelazımcılığın ifadeleri olarak “Bana dokunmayan yılan bin yaşasın”, “Her koyun kendi bacağından asılır” gibi söylemler ortaya çıkarılmıştır. Bu tür sosyal ve ahlakî değerlerimizi yikan sözler de maalesef atasözleri kitaplarımızda yer almaktadır.

Bugün toplumdaki sosyal bozulmaya bağlı olarak kaybettiğimiz merhamet duygusunun, toplumsal hassasiyetin korunduğu geçmişte “merhametten maraz doğar” söyleyişiyle Türk toplumunda, Türk toplumunun hayat felsefesinde yer almadığını görüyoruz. Geçmişte “merhametten maraz doğar kadrini bilmeyene” şeklinde olan söyleyiş bugün atasözünün bir kısmının bilinçli veya bilinçsizce söylenmemesiyle tamamen farklı bir gaye ve anlamla kullanılmaktadır. Merhametle marazın, hastalıkların oluşacağı gibi merhamet duygusunu törpüleyici bir düşünce ve anlayışla bu sözün de kullanıldığı görülmektedir.

Doğum, yeni bir bebeğin dünyaya gelişiyle yaşanan mutluluklar, sevinçler, heyecanlar da dil yoluyla en coşkulu biçimiyle söylenir, düşünceler sel olup kelimelerle çağıldarlar.

Yaratılışın değişmez kurallarından olan ölüm de toplumun düşünce dünyasında, dil dünyasında onlarca-yüzlerce farklı kelimeyle ölenin değerine, ölümün acısını yaşayanların yüreğinde yanan alevin şiddetine uygun olarak yankılanmakta, ifadesini bulmaktadır. Hakka yürüdü, rahmetlik oldu, teslim oldu, cennete gitti, melek olup uçtu, göçtü, öldü, dünyasını değiştirdi ... vb. pek çok ifade, ölen kişinin iyilikle, sevgiyle anılırken kullanılmasına karşılık; zıbardı, murdar oldu, geberdi, tahtalı köyü boyladı, yerin dibine geçti ... vb pek çok söyleyişte de ölenin sevilmediği, toplumda nefret uyandıran biri olması dolayısıyla toplumun kendisine verdiği değere uygun sözlerle anıldığı görülmektedir.

Toplumsal Bilinç Kaybı: Dil Yozlaşması

Bilinç kaybı kişinin kendi varlığını özünü unutmaması, kimliğini yitirmesidir. Toplumlar da kişiler gibi ama kişisel algının, sezginin veya bilginin çok ötesinde ortak değerlerin oluşturduğu, ortak aklın muhafaza ettiği millî bilinçle varlıklarını sürdürebilmektedirler. İşte bunun yitirilmesi toplum zihninde geri dönüşü olmayan hasarlar meydana getirecektir.

Atalarımızın “bir lisan bir insan iki lisan iki insan” sözü tamamıyla doğrudur, buna katılmamak mümkün değildir. Ancak kendi öz dilini, millî dilini, halkının dilini tam manasıyla öğrendikten sonra ikinci, üçüncü, beşinci bir dili öğrenmek elbette ki insanın ufkunu genişletecek, ona farklı kaynaklardan faydalanma imkânı sağlayacaktır. Ama kendi millî dilini bilmeden insanlara başka bir dil öğretmeye ve onunla eğitim yapmaya kalkışmak dil ve eğitim açısından kendi kimliğinden uzaklaşmanın başlangıcını oluşturacaktır.

Sosyal hayatımıza giren her yabancı kelime dilimize vurulan bir darbe, dilimizi ve de benliğimizi kemiren bir kurtçuktur. Çocuklarımızın, gençlerimizin özenerek kullandıkları, dillerinden düşürmedikleri yabancı kelimeler, onların millî şuurlarını, millî hafızalarını kemiren kurtçuklar gibidir. Masum ifadecikler gibi görünen ‘hello, hi, bye’ ve benzeri kelimeler dilimizin

'hoşça kal, iyi günler, Allahısmarladık, sağlık ve esenlik içinde kal...' gibi pek çok güzel ifadesini yok etmektedir.

Özenti ve bilinçsizce kullanılan bir kısım alıntı kelimelerle Türkçenin söz dizimi de tahrip edilmekte, Türkçenin yapısına aykırı ucube kullanımlar ortaya çıkarılmaktadır.

Fifty fifty kırışırız, full yap, bugün fulüm, fri takılıyorum, globalleşen bu layfda seninle bekraundumuz uyuşmuyor, relaks olalım abi, Yasla başını hadi, degajeme doğru vb. Türkçeye uymayan pek çok kullanım Türkçe müzik parçalarında / bestelerinde, televizyon ve radyo kanallarında ve bunların etkisindeki genç neslin dilinde karşımıza çıkmaktadır.

Sonuç

Dil, milleti meydana getiren, millî kimliği ayakta tutan en önemli unsurdur. Dil sayesinde kişi en özel duygularını ifade edebildiği gibi yine dil sayesinde sosyalleşmekte, toplumun-milletin bir bireyi olmaktadır. Dil düşüncenin evi olduğuna göre insan diliyle düşünmekte, diliyle yaşamaktadır. Toplumsal değerlerin taşıyıcısı olan dile sahip çıkılmadığı zaman değerlere yabancılaşma ortaya çıkacak; değerlere yabancılaşma da millî kimliğe yabancılaşmayı millî kimliği kaybetmeyi beraberinde getirecektir.

İnsan düşündüğünü ve düşüncelerini ifade edebildiği müddetçe insandır. Şairin dediği gibi "*İnsan ancak kalbi ve dili ile insandır.*" Toplumsal alandaki herşey dilde de anlatım bulduğu için onu sürekli değişken kılmaktadır. Kısaca "*Evrende değişmeyen tek şey herşeyin değiştiğidir*" kuralı toplum ve dil ilişkisinde de geçerliliğini sürdürmektedir.

KAYNAKÇA

- AKÇURA Yusuf, **Yeni Türk Devletinin Öncüleri 1928 Yılı Yazıları**, Ankara, 1981.
- AKSAN Doğan, **Cumhuriyet Döneminden Bugüne Örneklerle Şiir Çözümlemeleri**, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2003.
- AKSAN Doğan, **Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim C.1**, TDK Yay., Ankara 1987.
- BAŞKAN Özcan, "İnsan Dilinin Doğuşu" **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten 1968**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1969,s.143-156.
- DENY Jean, **Türk Dili Grameri (Osmanlı Lehçesi)**, (çev. A.U. Elöve) İstanbul 1941.
- ERCİLASUN Ahmet Bican, "İsmail Gaspıralı'nın Fikirleri", [http://www. ismailgaspırali.org/yazilar/abercilasun.htm](http://www.ismailgaspırali.org/yazilar/abercilasun.htm) (15.11.2012)
- ERGİN Muharrem, **Üniversiteler için Türk Dili**, 5.baskı İstanbul 1990.
- KAPLAN Mehmet, **Kültür ve Dil**, Onüçüncü baskı, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2000.
- KAYAALP İsa, **İletişim ve Dil**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları Ankara 1998, s.53.
- SAYILI Aydın, **Bilim ve Öğretim Dili Olarak Türkçe**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1978.
- TEKİN Talat, **Orhon Yazıtları**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1988.
- UYGUR Nermi, **Dilin Gücü**, Yapı Kredi Yayınları, 2. Baskı,İstanbul, 2001
- VENDRYES J. V., **Dil ve Düşünce** (çev.: Berke Vardar), Multilingual Yayınları, İstanbul 2001